

İntörn Hemşirelerin Etik Duyarlılığının, Empati Becerisine Etkisi: Kesitsel Tanımlayıcı Bir Çalışma

The Effect of Intern Nurses' Ethical Sensitivity on Empathy Skills: A Cross-Sectional Descriptive Study

^{id} Rana CAN ÖZDEMİR^a, ^{id} Meryem Türkan IŞIK^b, ^{id} Serpil İNCE^c

^aAkdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik ABD, Antalya, Türkiye

^bMersin Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları ABD, Mersin, Türkiye

^cAkdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları ABD, Antalya, Türkiye

ÖZET Hemşirelik eğitimi sürecinde, etik eğitiminin ve empati becerisinin geliştirilmesi, hasta adına yararlı, doğru kararlar verme becerisini geliştirmede önemli unsurlardır. Bu çalışmamın amacı, hemşirelik son sınıf öğrencilerinin etik duyarlılıkları ile empati becerileri arasındaki ilişkiyi ve bunları etkileyen faktörleri ortaya koymaktır. Kesitsel tanımlayıcı tipte olan araştırmanın verileri, 150 İntörn hemşirelik öğrencisinden “online” veri toplama formu ile toplanmıştır. Verilerin toplanmasında katılımcıların demografik verilerini, empati ve etik ile ilgili yaklaşımlarını belirlemeye yönelik 11 sorudan oluşmuş anket formu, “Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği”, “Toronto Empati Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, Shapiro-Wilk testi, Independent-Samples t-testi, Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği toplam puan ortalaması 134,48±16,01, Toronto Empati Ölçeği Puan ortalaması ise 35,22±3,81’dir. Toronto Empati Ölçeği ile Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği alt boyut ve toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Öğrencilerin hemşire olarak çalışma durumu ile etik anlam oluşturma alt boyutu arasında anlamlı fark saptanmıştır. Öğrencilerin hemşirelik mesleğini kendisine uygun bulma durumu ile etik ikilem deneyimleme alt boyutu, etik dersi alma durumu ile uzman bilgisine başvurma alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Empati becerisini cinsiyet etkilerken, diğer değişkenlerin etkilemediği bulunmuştur. Hemşirelik uygulamaları, hasta ve hasta yakınları ile yakın iletişim ve etkileşim gerektirmektedir. Hemşirelik öğrencilerinde etik duyarlılık düzeyini empati becerisinin etkilemediği söylenebilir.

ABSTRACT Ethics education and the development of empathy skills during nursing education are important elements in improving the ability to make beneficial and correct decisions on behalf of the patient. The aim of this study is to reveal the relationship between the ethical sensitivities and empathy skills of senior nursing students and the factors affecting them. The data of this cross-sectional descriptive study were collected from 150 intern nursing students using an online data collection form. A questionnaire consisting of 11 questions, “Ethical Sensitivity Scale Adapted for Student Nurses”, “Toronto Empathy Scale” was used to determine the demographic data of the participants, their approaches to empathy and ethics. Number, percentage, mean, standard deviation, Shapiro-Wilk test, Independent-Samples t-test, Mann-Whitney U test were used to evaluate the data. The mean score on the Adapted Ethical Sensitivity Scale for Student Nurses was 134.48±16.01, and the Toronto Empathy Scale was 35.22±3.81. No statistically significant correlation was found between the Toronto Empathy Scale and the Adapted Ethical Sensitivity Scale for Student Nurses sub-dimension and total scores. There was a significant difference between the students’ status working as a nurse and creating ethical meaning sub-dimension. A statistically significant difference was found between the students’ status of finding the nursing profession suitable for themselves and experiencing ethical dilemmas sub-dimension, the status of taking ethics courses and seeking expert knowledge sub-dimension. While gender was a factor that affected empathy skill, other variables did not. Nursing practices require close communication and interaction with patients and their relatives. Empathy skills do not affect the ethical sensitivity levels of the nursing students.

Anahtar Kelimeler: İntörn hemşire; etik; etik duyarlılık; empati becerisi

Keywords: Intern nurse; ethics; ethical sensitivity; empathy skills

Sağlık bakım sisteminin önemli bir parçası olmanın getirdiği sorumluluklar gereği hemşireler, mesleki uygulamalarında karmaşık kararlar vermek ve verdikleri bu kararların sorumluluğunu üstlenmek du-

rumundadır.¹ Bu noktada hemşirelerin; etik sorunları tanıma, çözümlenme ve etik açıdan doğru kararları alabilmesi için etik sorunları saptama yeteneği olarak tanımlanan etik duyarlılıklarının gelişmiş olması

Correspondence: Rana CAN ÖZDEMİR
Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik ABD, Antalya, Türkiye
E-mail: ranacan@akdeniz.edu.tr



Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History.

Received: 15 Dec 2021

Received in revised form: 18 Apr 2022

Accepted: 15 May 2022

Available online: 01 Jun 2022

2146-8982 / Copyright © 2022 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

gerekmektedir.² Etik duyarlılık eğitim ile geliştirilir, mesleki yeterliliği sürdürme ve mesleğin etik kodlarına uygun davranışları sergilemek ile devam ettirilir.³ Kuramsal ve uygulamalı bir eğitim sürecinden oluşan hemşirelik eğitiminde, geleceğin meslek adayları olarak hemşirelik öğrencilerinin meslek yaşamlarında karşılaştıkları etik ikilemlerde doğru kararlar verebilmeleri açısından etik duyarlılık düzeylerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Etik duyarlılık, etik boyut konusunda bilinçli olma ve etik boyuta önem vermenin bir arada olmasıdır.⁴ Bireyin etik konularda ve etik açıdan hassas durumlarda kendi rol ve sorumluluklarının farkında olma yeteneği olarak tanımlanan etik duyarlılık, bireyin sözlü ya da sözsüz davranışlarını yorumlama, ihtiyaçlarını fark etme ve tüm bunlara uygun şekilde yanıt verme temeline dayanır.^{4,5}

Tosun, etik duyarlılığın, ahlaki yanıtın ayrılmaz bir parçası olduğunu, hasta ya da sağlıklı bireyin durumunun yorumlanması olarak da algılanması gerektiğini vurgulamıştır.⁶

Empati, bir bireyin kendisini yerine koyduğu kişinin içinde yaşadığı muhtemel duygu ve düşünceleri anlaması, hissetmesi ve bu hususu ona iletmesidir.⁷ Dolayısıyla empati, karşıdaki kişiye yardım etme düşüncesini içermektedir. Hemşirelikte empati, kanıta dayalı yapıcı yaklaşımlarla sağlıklı iletişim kurarak hastanın duygu ve düşüncelerini tam olarak anlama ve paylaşma yeteneği olarak tanımlanmaktadır.⁸ Hemşirelikte yardım edici-hasta yararına iletişim kurmada ve hasta merkezli bakımda empati önemlidir.⁹ Hemşirelik uygulamaları sırasında empati becerisindeki yetersizlik, hastanın değerlerini ve endişelerini yönetmedeki sorunların çözümünü, mesleki performansını olumsuz etkileyebilmektedir.⁶

Etik duyarlılık; hastanın endişeleri, merhamet ve etik ikilemlerle ilişkilidir.^{6,10} Wong, sağlık profesyonellerinin bireylerin sıkıntı ve ıstırapıyla baş edebilmek için ahlaki duyarlılıkla birlikte bilişsel ve duyuşsal empati göstermesi gerektiğini; tedavi-bakım sürecinde etik duyarlılık ve empati bir araya geldiğinde etkili hümanist sağlık hizmetinin verilmiş olacağını belirtmektedir.¹¹

Hemşirenin, tedavi ve bakım sürecinde etik problemleri tanıması, ayırt etmesi, hastanın içinde bu-

lunduğu durumu anlayabilmesi, sorunları çözmeye hasta yararına karar alabilmesi ve kararların sorumluluğunu alabilmesi önemlidir.¹² Bu noktada hemşirenin hastayı anlaması, empati kurarak ihtiyaçları doğrultusunda etik duyarlılıkla bakım vermesi gereklidir. Etik duyarlılığı ve empati becerisi gelişmiş hemşire, hastaların fiziksel ve duygusal gereksinimlerine duyarlıdır; hastanın sözel olan ve olmayan davranışlarını yorumlayabilir ve mesleğinin etik değerlerini koruyarak bakım-tedavi sürecini sürdürebilir. Hastanın gereksinimlerinin yeterli düzeyde karşılanması, klinik karar verme becerisinin bir göstergesi olarak görülebilir.¹² Bu anlamda empati, klinik karar vermenin büyük bir parçası, dolayısıyla bakım sürecinde etik duyarlılığın yansıması olarak görülebilir.¹³ Hemşirelik uygulamalarında etik duyarlılığın varlığı ve gelişimi önemlidir. Bunun için hemşirenin öncelikle kendi değerlerini ve hastanın değerlerini bilmesi ve saygı duyması gerekir.⁶

Hemşirelik öğrencilerin klinik uygulamalarda yaşadıkları etik sorunlar ile baş edebilmeleri ve ileride etik duyarlılığa sahip birer meslek üyesi olabilmeleri için profesyonel değerlere sahip olması önemlidir.^{4,5} Hemşirelerin etik problemleri çok yönlü inceleme yeteneğine sahip olmaları, aldıkları kararlar için bir kanıt sunmaları, hastaların çıkarlarını bağımsız olarak ele almaları, ayrıca profesyonel bir ekip üyesi olarak çalışmalarını eğitimleri sırasındaki uygulamalar ve bilgiler ile geliştirilebilir.⁵ Hemşirelik öğrencilerinin hasta ile etkileşime girmesi, olumlu hasta çıktılarının elde edilmesi, terapötik ilişki kurabilmesi ve iletişime geçebilmesi için empati becerisi gereklidir.^{12,14} Bu çalışmanın çıkış noktası da hemşirelik son sınıf öğrencilerinin etik duyarlılıkları ile empati becerileri arasındaki ilişkiyi ve bunları etkileyen faktörleri ortaya koymaktır.

Araştırma Soruları:

1. İntörn hemşirelerin etik duyarlılığı ile empati becerileri arasında bir ilişki var mıdır?

2. Sosyodemografik özellikler (cinsiyet, eğitim durumu, mesleği isteyerek seçme, hemşirelik mesleğinin kendisine uygun olma durumu, etik dersi alma durumu, hasta ile iletişimde güçlük yaşama durumu ve klinikte çalışırken etik ikilem yaşama durumu değişkenleri) intörn hemşirelerin etik duyarlılık düzeylerini ve empati becerilerini etkiliyor mu?

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ARAŞTIRMANIN ŞEKLİ

Kesitsel tanımlayıcı bir çalışmadır.

ARAŞTIRMANIN YAPILDIĞI YER VE ÖZELLİĞİ

Bu araştırma, 2020-2021 yılı bahar döneminde Akdeniz Bölgesi'nin bir ilinde bulunan bir üniversitenin hemşirelik bölümünde öğrenim gören "klinik uygulama intörlüğü" dersini alan 4. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMANIN EVRENİ

Araştırmanın evrenini, bir üniversitenin hemşirelik fakültesinde kayıtlı olan 187 4. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Çalışma örnekleme, üniversitenin 4. sınıfına kayıtlı olan, 18 yaş üzerinde, bilgilendirme sonrasında araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılar dâhil edilmiştir.

ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEM VE KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ

Araştırmanın örneklemini, çalışmanın dâhil edilme kriterine uyan 150 intörn öğrenci oluşturmuştur. Çalışma süreci içinde evrenin %80'ine ulaşılmıştır.

VERİ TOPLAMA FORMLARININ UYGULANMASI

15 Şubat 2021-15 Mayıs 2021 tarihleri arasında, hemşire öğrencilere çalışmanın amacı konusunda bilgi verildikten sonra, dâhil edilme kriterine uyan hemşirelik öğrencilerine veri toplama formu "online" uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan yöntemler ve araçlar:

Araştırma verileri "online" anket formu ile toplanmıştır. Anket formu 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, katılımcıların demografik verilerini, empati ve etik ile ilgili yaklaşımlarını belirlemeye yönelik 11 sorudan oluşmaktadır.^{12,14} İkinci bölümde "Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği", 3. bölümde "Toronto Empati Ölçeği" kullanılmıştır.

Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği: Bir psikiyatri kliniğinde çalışan hemşirelerin etik duyarlılığını ölçmek için Lützn ve ark. (cronbach alfa 0,91) tarafından geliştirilmiş, daha sonra Comrie (cronbach alfa 0,64) tarafından modi-

fiye edilerek öğrenci hemşirelerinin etik duyarlılığını ölçmede kullanılmıştır.¹⁵ Ölçeğin Türkçe geçerlilik güvenilirliği Yılmaz Şahin ve ark. tarafından 2015 yılında hemşirelik öğrencileri ile yapılmış, 30 ifadeden oluşan 7'li Likert tipte, 6 alt boyutlu bir ölçektir. Ölçek "1- kesinlikle katılmıyorum", "2-katılmıyorum", "3-biraz katılmıyorum", "4-ne katılıyorum ne katılmıyorum", "5-biraz katılıyorum", "6-katılıyorum", "7-kesinlikle katılıyorum" olarak değerlendirilmelidir.

Ölçeğin alt boyutları; kişiler arası oryantasyon, modifiye özerklik, yardımseverlik, etik anlam oluşturma, etik ikilem deneyimlemek ve uzman bilgisine başvurmadır. Ölçekten alınabilecek toplam puan 30-210 arasında değişmektedir. Puanın yüksek olması etik açıdan yüksek duyarlılığı, düşük olması ise etik açıdan düşük duyarlılığı göstermektedir.¹⁶

Toronto Empati Ölçeği: Spreng ve ark. tarafından geliştirilen ölçeğin, Totan ve ark. tarafından 2012 yılında geçerlik güvenilirlik çalışması yapılmıştır.^{17,18} Ölçek 13 maddeden oluşmakta, tek boyutlu ve 5'li Likert tipindedir. Yüksek puanlar yüksek empati düzeyine işaret etmektedir. Ölçek "1-hiç uygun değil", "2-uygun değil", "3-biraz uygun", "4-uygun", "5-tamamen uygun" şeklinde değerlendirilmektedir.¹⁸

ETİK BOYUT

Araştırmanın yapılabilmesi için ilgili kurum ve Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (tarih: 10.02.2021, no: 139) izin alınmıştır. Ayrıca ölçeği geliştiren yazarlardan e-mail aracılığıyla izin alınmıştır.

VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 23,0 paket programı kullanılarak (IBM SPSS Corp.; Armonk, NY, USA) tanımlayıcı istatistiksel yöntemler kullanıldı. Verilerin normal olduğu için dağılım gösterip göstermediği Shapiro-Wilk testi ile değerlendirildi. Normal dağılım gösteren veriler için parametrik testlerden iki grup karşılaştırmalarında Independent-Samples t-testi, normal dağılım göstermeyen veriler için nonparametrik testlerden iki grup karşılaştırmalarında Mann-Whitney U testi kullanıldı, p değerinin 0,05'ten küçük olması istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

BULGULAR

Katılımcıların yaş ortalaması $21,77 \pm 1,38$ (minimum=19, maksimum=29) yıl olup; %78,0'ı (n=117) kadın, %99,3'ü (n=149) bekâr, %90,0'ı (n=135) fen/Anadolu lisesi mezunu, %10,0'ı (n=15) sağlık meslek lisesi mezunudur. Katılımcıların %97,3'ünün (n=146) hemşire olarak çalışmadığı, %68,0'ının (n=102) mesleği isteyerek seçtiği, %77,3'ünün (n=116) hemşirelik mesleğinin kendisine uygun olduğunu ifade ettiği belirlenmiştir (Tablo 1).

Katılımcıların %64,7'si (n=97) ara sıra hasta ile iletişimde güçlük yaşadığını, %88,7'si (n=133) etik dersi aldığını, %93,3'ü (n=140) klinikte çalışırken etik ikilem yaşadığını belirtmiştir. Katılımcıların etik ikilem yaşadığı konuları belirtmeye yönelik soruya %95,8'i (n=134) yanıt vermez iken, %2,1'i (n=3) "Hastaya işlem açıklanmadan uygulamalar yapılması" ve %2,1'i (n=3) "Hemşirenin sistem tanınması formundaki soruları hastaya sormadan doldurması" şeklinde belirtmiştir (Tablo 1).

Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği toplam puan ortalaması $134,48 \pm 16,01$ olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyut puan ortalamaları sırasıyla; kişiler arası oryantasyon $5,64 \pm 0,68$, uzman bilgisine başvurma $4,92 \pm 0,96$, modifiye özerklik $4,83 \pm 0,74$, yardımseverlik $4,66 \pm 0,80$, etik anlam oluşturma $4,26 \pm 0,70$, etik ikilem deneyimlemek $3,23 \pm 1,09$ olarak bulunmuştur. Toronto Empati Ölçeği Puan ortalaması ise $35,22 \pm 3,81$ olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

TABLO 1: İntörn hemşire öğrencilerin tanımlayıcı özellikleri, empati ve etik ikilem yaklaşımları.

Yaş ortalaması	Ortalama±SS: 21,77±1,38 minimum 19-maksimum 29)	
	n	%
Cinsiyet		
Kadın	117	78,0
Erkek	33	22,0
Medeni durum		
Bekâr	149	99,3
Evli	1	0,7
Eğitim düzeyi		
Fen/Anadolu lisesi	135	90,0
Sağlık meslek lisesi	15	10,0
Öğrencinin hemşire olarak çalışma durumu		
Hemşire olarak çalışmamakta	146	97,3
Hemşire olarak çalışmakta	4	2,7
Hemşirelik mesleğini seçme durumu		
İsteyerek	102	68,0
İstemeyerek	48	32,0
Hemşirelik mesleğinin kendisine uygun olma durumu		
Uygun	116	77,3
Uygun değil	34	22,7
Hasta ile iletişimde güçlük yaşama durumu		
Ara sıra	97	64,7
Hayır	53	35,3
Etik dersi alma durumu		
Evet	133	88,7
Hayır	17	11,3
Etik ikilem yaşama durumu		
Yaşayan	140	93,3
Yaşamayan	10	6,7
Yaşadığı etik sorunları açıklama durumu		
Açıklama yapmayan	144	95,8
Açıklama yapan	6	4,2

SS: Standart sapma.

TABLO 2: Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği alt boyutları, toplam puanı ve Toronto Empati Ölçeği puan ortalamaları dağılımı.

Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği	Ortalama	SS	Minimum	Maksimum
Kişiler arası oryantasyon	5,64	0,68	4	7
Etik ikilem deneyimlemek	3,23	1,09	1	7
Yardımseverlik	4,66	0,80	3	7
Etik anlam oluşturma	4,26	0,70	3	7
Modifiye özerklik	4,83	0,74	3	7
Uzman bilgisine başvurma	4,92	0,96	2	7
Toplam puan	4,48	0,53	35	7
Toronto Empati Ölçeği	35,22	3,81	26	49

SS: Standart sapma.

Toronto Empati Ölçeği ile Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği puan ortalamaları arasındaki korelasyon Tablo 3'te verilmiştir. Toronto Empati Ölçeği ile Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği alt boyut ve toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,01$; Tablo 3).

Çalışmanın cinsiyet, eğitim durumu, mesleği isteyerek seçme ve klinikte çalışırken etik ikilem yaşama durumu değişkenleri ile etik duyarlılık toplam ve ölçek alt boyutları puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$). Öğrencilerin hemşire olarak çalışma durumu ile etik anlam oluşturma ($t=-2,079$, $p=0,038$) alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 4). Hemşire olarak çalışmayan öğrencilerin etik anlam oluşturma alt ölçek puanları, hemşire olarak çalışan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$).

Öğrencilerin hemşirelik mesleğini kendisine uygun bulma durumu ile etik ikilem deneyimleme alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur (Tablo 4). Hemşirelik mesleğinin kendisine uygun olmadığını belirten öğrencilerin puan ortalamaları, mesleğin kendisine uygun olduğunu belirten öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$). Öğrencilerin etik dersi alma durumları ile uzman bilgisine başvurma alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 4). Etik dersi almayan öğrencilerin uzman bilgisine başvurma alt boyut puanlarının, etik dersi alan öğ-

rencilerden daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).

Öğrencilerin hasta ile iletişimde güçlük yaşama durumu ile kişiler arası oryantasyon alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur (Tablo 4). Hasta ile iletişimde güçlük yaşamadığını ifade eden öğrencilerin kişiler arası oryantasyon alt boyutu puan ortalamaları, hasta ile iletişimde ara sıra güçlük yaşadığını belirten öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$).

Toronto Empati Ölçeği toplam puan ortalaması ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Toronto Empati Ölçeği toplam puanları, erkeklerde kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$).

TARTIŞMA

Hemşirelik öğrencilerine etik duyarlılık kazandırılması ve empati becerilerinin geliştirilmesi, profesyonel meslek yaşamı için gereklidir. Bu çalışmada, hemşirelik öğrencilerinin etik duyarlılıkları, empati becerileri ve bunları etkileyen faktörler incelenmiştir. Mesleğin severek icra edilmesi, mesleğin gereklerini yerine getirmede önemlidir. Çalışmamızda, intörn hemşirelik öğrencilerinin yarıdan fazlası mesleği isteyerek seçtiğini ve hemşirelik mesleğinin kendisine uygun olduğunu belirtmiştir. Hemşirelik son sınıf öğrencileri ile yapılan bir çalışmada, öğrencilerin yarısı mesleği isteyerek seçtiğini ve mesleğini değiştirmeyi düşünmediğini belirtmiştir.¹⁹ Bu sonuç, çalışmamız sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Hemşire olarak çalışmayan öğrencilerin etik duyarlılık ölçeği etik anlam oluşturma alt boyutu puanlarının çalışan öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Hemşire olarak çalışan öğrenci sayısının çok düşük ($n=4$) olması nedeniyle bu sonucun diğer öğrencilere genellenemeyeceğini belirtmek mümkündür.

Çalışmamızda, katılımcıların tamamına yakını etik ikilem yaşadığını belirtmesine rağmen bu ikilemlerin ne olduğu sorusunu yanıtlama oranı oldukça düşüktür. Soruyu yanıtlayan öğrenciler; "Hastaya işlem açıklanmadan uygulamalar yapıldığını" ve "Hemşirenin sistem tanınması formundaki soruları hastaya sormadan doldurduğunu" belirtmişlerdir.

TABLO 3: Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği ile Toronto Empati Ölçeği'nin karşılaştırılması.

Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmış Etik Duyarlılık Ölçeği	Toronto Empati Ölçeği	
	r*	p değeri
Kişiler arası oryantasyon	-0,011	0,895
Etik ikilem deneyimlemek	0,145	0,077
Yardımseverlik	-0,035	0,673
Etik anlam oluşturma	0,037	0,653
Modifiye özerklik	-0,084	0,304
Uzman bilgisine başvurma	-0,098	0,234
Toplam puan	-0,014	0,869

*Pearson korelasyon katsayısı.

TABLO 4: Öğrenci Hemşireler İçin Uyarlanmiş Etik Duyarlılık Ölçeği alt boyutları, toplam puanı ve Toronto Empati Ölçeği toplam puanı ile diğer tanımlayıcı değişkenlerin karşılaştırılması.

Yaş ortalaması	Kişiler arası oryantasyon		Etik ikilem deneyimlemek		Yardımsaverlik		Etik anlam oluşturma		Modifiye özerklik		Uzman bilgisine başvurma		Etik Duyarlılık Ölçeği Toplam		Toronto Empati Ölçeği	
	Ortalama±SS	21,77±1,38 (minimum 19-maksimum 29)	22,94±2,59	23,03±3,20	9,52±3,26	37,30±6,41	25,57±4,24	25,51±4,28	24,19±3,77	15,00±2,62	134,55±16,50	134,21±14,39	134,55±16,50	134,21±14,39	34,90±3,75	36,36±3,84
Cinsiyet																
Kadın																
Erkek																
Test																
p değeri																
Öğrencinin hemşire olarak çalışma durumu																
Hemşire olarak çalışmamakta																
Hemşire olarak çalışmakta																
Test																
p değeri																
Hemşirelik mesleğinin kendisine uygun olma durumu																
Uygun																
Uygun değil																
Test																
p değeri																
Hasta ile iletişimde güçlük yaşama durumu																
Ara sıra																
Hayır																
Test																
p değeri																
Etik dersini alma durumu																
Evet																
Hayır																
Test																
P değeri																

*Independent-Samples t-test; **Mann-Whitney U; ***p<0,05; SS: Standart sapma.

Öğrencilerin, hemşirelerin hasta özerkliğinin göz ardı edildiğini, bu çerçevede bilgilendirme yapılmadığını fark ettikleri; hastaya sormadan bilgilerin doldurulmasının hemşirenin rol ve sorumlulukları yanında etik değerleri ile bağdaşmayan bir yaklaşımda bulduklarının farkında oldukları söylenebilir. Etik ikilem, kurala bağlanmamış durumlarda karar vericinin yaşadığı seçim sorunu ve etik duyarlılık ise etik boyut konusunda bilinçli olma ve ona önem vermenin bileşkesi olarak tanımlanmaktadır.⁴ Etik ikilem yaşadığını belirten öğrenci sayısı çok olmasına rağmen bunları ifade eden öğrenci sayısının az olmasının etik farkındalık ve duyarlılık konusundaki yetersizlikten ya da konu ile ilgili net fikirleri olmadığından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Hemşirelik öğrencilerinin klinik deneyimleri sırasında gözlemledikleri etik sorunları belirlemeye yönelik yapılan çalışmalarda karşılaşılan etik sorunlar; hasta gizliliğini korumama, işlem öncesi onam almama, meslektaşlar arası iletişim problemleri, ayrımcılık yapma ve mahremiyeti korumama, hasta tercihleri dikkate almama olarak belirtilmiştir.^{20,21} Vihos ve ark.nın çalışmasında, klinik uygulamada ortaya çıkan ahlaki sorunları öğrenciler; hastalarla ilgilenmede zaman eksikliği, göreve yönelik iş yükü, bütüncül bakım sağlayamama, hemşirelerin sahip olduğu ön yargılı tutumlar, hasta savunuculuğu eksikliği, kurumsal ve tıbbi değerlerin hemşirelik değerlerinin önüne geçmesi şeklinde ifade etmişlerdir.²² Çalışmamızda, kişiler arası oryantasyon, uzman bilgisine başvurma, modifye özerklik alt boyut puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Hemşirelik öğrencilerin yüksek puan alınan alt boyutlarda yer alan ifadelerin, hasta özerkliğine saygı ilkesi, gizlilik ve mahremiyet ilkelerini içeren ilgili/bağlantılı etik konuların öğrenciler tarafından en çok dikkat çeken etik sorun kümeleri olduğu görülmektedir. Ülkemizde hasta özerkliği ile ilgili bağlantılı konular, son yıllarda özellikle hasta hakları kavramının ortaya çıkması ve tıp alanında sıkça kullanılmasıyla beraber oldukça ön plana çıkmıştır. Hastalık durumunda özerk kimliği desteklemede, özellikle bilgilendirme önem taşımaktadır. Eğitim sürecinde öğrencilerde bu farkındalığın oluşması, mezuniyet sonrası dönemde bu konudaki duyarlılık için önem taşımaktadır.

Çalışmamızda, öğrenci hemşirelerin etik duyarlılık düzeylerinin benzer diğer çalışmalarla paralel

olarak orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Ülkemizde hemşirelik ve tıp öğrencileri ile yapılan bir çalışmada, hemşirelik ve tıp öğrencilerinin etik duyarlılıklarının orta düzeyde olduğu bulunmuştur.²³ Öğrenciler ile yapılan çalışmalarda, katılımcıların ahlaki duyarlılık puan ortalamasının orta düzeyde ve ortalamanın üstünde olduğu belirtilmiştir.^{20,21,24} Etik duyarlılıkları orta düzeyde olan öğrencilerin mezuniyet sonrası deneyimleri, kişisel ve mesleki değerleri ile etik duyarlılıklarının gelişebileceği söylenebilir.

Çalışmamızda, etik duyarlılık ölçeği kişiler arası oryantasyon alt boyutu en yüksek, etik ikilem deneyimlemek alt boyutu en düşük puan ortalamasına sahiptir. Etik ikilem deneyimleme, etik ikilem olduğunu fark etmeyi, duygu ve sezgileri tanımlamayı, etik sorunun bilişsel algılanmasını ve neler yapılması gerektiğinin farkındalığını içermektedir. Dolayısıyla çalışmamızda, katılımcıların etik ikilem farkındalıklarının düşük olduğu, bunun yanı sıra öğrencilerin etik ikilem yaşadıklarını belirtmelerine karşın yaşanan etik ikilemi tanımlamamalarında farkındalıklarının düşük olmasının etkili olduğu söylenebilir. Çalışmamızla benzer şekilde bir çalışmada, güvene dayalı bir ilişki kurmak, ihtiyaçları karşılamaya yardımcı olmaya yönelik yaklaşımları içeren kişiler arası oryantasyon puan ortalamaları yüksek ve hastanın korunması gerektiğini düşündüğü durumlarda özerkliğini desteklemede çekinik davranmayı içeren modifye özerklik alt boyutu düşük bulunmuştur.¹⁰ Etik konular, hemşirelik uygulamasının ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmelidir.¹⁴ Etik konulara duyarlılığın geliştirilmesi ve etik sorunların çözülmesi kişisel, mesleki eğitim ve mesleki deneyimlerle şekillenecektir.²² Bu çerçevede Torabizadeh ve ark., hemşirelik öğrencilerinde etik değerlendirme yapma becerisini geliştirmede hemşirelik etiği konusunda müfredatta derslerin olmasının önemini vurgulamışlardır.²⁵

Çalışmamızda, öğrencilerin cinsiyet, eğitim durumu, mesleği isteyerek seçme ve klinikte çalışırken etik ikilem yaşama durumu ile etik duyarlılık toplam ve ölçek alt boyutları toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Yapılan çalışmalarda, öğrencilerin cinsiyetinin, sağlık alanında önceki iş deneyimlerinin, mesleği sevmeye ve mesleği isteyerek tercih etme

durumlarının etik duyarlılık düzeyleri ve mesleki değerleri üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.¹⁸⁻²¹ Çalışmamızda, hemşirelik öğrencilerinin birçok tanımlayıcı özelliğinin etik duyarlılığını ve empati becerilerini etkilemediği sonucu literatür ile farklılık göstermektedir.

Çalışmamızda, öğrenci hemşirenin klinikte çalışıyor olması ile etik anlam oluşturma alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu, hemşire olarak çalışmayanların puan ortalamasının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kim ve ark.nın çalışmasında, öğrencilerin deneyimlerinin ahlaki duyarlılıkları üzerine etkisi olduğu saptanmıştır.²⁶ Araştırmamızda, öğrencilerin klinik tecrübelerinin etik duyarlılığı olumsuz etkilediği, bunun da klinikte rutin işleri tamamlama kaygısından kaynaklanabileceği söylenebilir. Mesleğe ve mesleğin gelişimine yönelik tutumlar profesyonel değerlere duyarlılığı, farkındalığı etkilemektedir. Bu çalışmada, mesleği kendisine uygun bulmayan hemşirelik öğrencilerinin etik bilinç ve farkındalığı, etik değerlendirmeyi içeren etik ikilem deneyimleme alt boyutu puanlarının daha yüksek ve anlamlı olduğu, etik dersi almayanların ise karşılaştığı sorunları çözmek için uzmana danışmayı daha çok tercih ettikleri bulunmuştur. Şahiner ve ark.nın çalışmasında ise son sınıf öğrencilerinin klinikte yaşadıkları deneyimlerin ve etik dersi almış olmanın ahlaki duyarlılığı geliştirmeye etkisinin olmadığı belirlenmiştir.²⁴ Çalışmalarda, etik eğitimi alınan etik duyarlılığı, etik değerlendirme yapma becerisini, ahlaki gelişimi, öğrencilerin hasta özerkliği ile ilgili düşüncelerini olumlu etkilediği belirtilmiştir.^{27,28} Escolar-Chua'nın çalışmasında, hemşirelik öğrencileri için etik ilkeler, kurallar ve düzenlemeler hakkında bilgi sahibi olmanın, sağlam temellere dayanan etik kararlar vermede rehberlik ettiği vurgulanmıştır.²⁹ Çalışmamızda, etik dersi alan öğrencilerin olaylar karşısında etik anlam yükleme becerisinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla etik duyarlılığın eğitim ile geliştirilmesinin önemli olduğu söylenebilir.

Hasta ile etkili iletişim, hemşirelik mesleğinin temel unsurlarından biridir. Çalışmamızda, hasta ile iletişim gücünü yaşamının etik duyarlılığı olumsuz etkilediği, fakat istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur. Hasta ile güvene dayalı bir ilişki kur-

mak ve ihtiyaçlarını gidermek için yollar bulmayı içeren kişiler arası oryantasyon alt boyutu puan ortalaması iletişim gücünü yaşayan öğrencilerde daha düşük bulunmuştur. Bir çalışmada, öğrencilerde uygun iletişim ve hesap verebilirlik gibi profesyonel değerlerin gelişmesinde deneyimlerin ve mesleğe bakış açısının etkili olduğu vurgulanmıştır.³⁰ Hemşirenin iletişim becerisi, hastayı anlamada en iyi yaklaşım olmakla birlikte, etik duyarlılığı desteklediği söylenebilir.

Çalışmamızda, intörn hemşirelerin empati düzeylerinin orta düzeyde olduğu ve empati ölçeği ile profesyonel değerler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmasına rağmen hasta ile güvene dayalı ilişki kurmayı, hastanın belirlenen ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olmak için çabalamayı içeren kişiler arası oryantasyon puan ortalamasının en yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda, hemşirelik öğrencilerinin empati düzeylerinin orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.³¹ Sağlıklı ve hasta bireyin bakım sürecinde, hemşirenin etik duyarlılığı, mesleki profesyonel değerlerini bilmesi ve kullanması ve empatik beceriye sahip olması önemlidir. Deshpande ve Joseph, bakım sürecinde empatinin hemşirenin etik duyarlılığının yansıması olarak görülebileceğini belirtmişlerdir.¹³ Hastayı bütüncül anlamak, hasta yararına karar vermek, hemşirenin mesleki ve etik yükümlülüğü olup, bunu gerçekleştirmek için hasta hakkında klinik bilgiye sahip olmanın yanında empati de gereklidir.²⁴ Bu nedenle öğrenci hemşirelerin hastalarıyla empati kurma becerilerini geliştirmeleri ve sürdürmeleri büyük önem taşımaktadır.³² Dolayısıyla empati becerisinin hemşirelik etiğinin de önemli bir parçası olduğu söylenebilir.

Çalışmamızda, erkek öğrencilerin empati düzeyinin anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çalışmamız sonucundan farklı olarak, lisans düzeyinde eğitim gören kız öğrencilerin empati düzeylerinin anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulunurken; bir diğer çalışmada, cinsiyetler arasında anlamlı fark olmayıp empati düzeyi puan ortalamalarının 2 cinsiyet için yakın olduğu bulunmuştur.³³⁻³⁵ Bu farklılıkların kültürel özelliklerden, yetiştirilme tarzından ve kişisel değerlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

SINIRLILIKLAR

Araştırmamızın bir üniversitenin hemşirelik fakültesi intörn hemşireleri ile gerçekleştirilmiş olması sınırlılığıdır ve sonuçlar genellenemez.

SONUÇ

Öğrencilerin etik duyarlılık düzeyi ile empati becerisi arasında ilişki bulunmamıştır. Bu çalışmada, empati becerisini cinsiyet etkilerken diğer değişkenlerin etkilemediği bulunmuştur. Empati becerisini mesleki eğitim sürecinde geliştirmek mümkündür. Mesleki yaşantıda empati becerisini kullanmak ve etik duyarlılığa sahip olmak bakım kalitesini artıracaktır. Öğrencilerin etik duyarlılık seviyeleri orta düzeyde olup, klinikte hemşire olarak çalışma, hemşirelik mesleğinin kendisine uygun olma, hasta ile iletişimde güçlük yaşama ve etik dersi alma durumunun öğrencilerin etik duyarlılığını etkilediği belirlenmiştir. Bakım sürecinde empati ve etik duyarlılık önemli ve ilişkilidir. Hemşirelik eğitim müfredatında etik yeterliliği ve empati becerisini geliştirmeye yönelik konuların daha çok yer alması önemlidir. Çalışmamızın sonuçlarına dayanarak bunun önemli olduğuna inanıyoruz.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Rana Can Özdemir, Meryem Türkan Işık; **Tasarım:** Rana Can Özdemir, Meryem Türkan Işık; **Denetleme/Danışmanlık:** Rana Can Özdemir, Meryem Türkan Işık; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Rana Can Özdemir, Meryem Türkan Işık, Serpil İnce; **Analiz ve/veya Yorum:** Meryem Türkan Işık, Serpil İnce; **Kaynak Taraması:** Rana Can Özdemir, Meryem Türkan Işık; **Makalenin Yazımı:** Rana Can Özdemir, Meryem Türkan Işık, Serpil İnce; **Eleştirel İnceleme:** Rana Can Özdemir, Meryem Türkan Işık, Serpil İnce; **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** Meryem Türkan Işık, Rana Can Özdemir, Serpil İnce; **Matzemeler:** Meryem Türkan Işık, Rana Can Özdemir, Serpil İnce.

KAYNAKLAR

- Callaghan M. Nursing morale: what is it like and why? J Adv Nurs. 2003;42(1):82-9. [Crossref] [PubMed]
- Aksu T, Akyol A. İzmir'deki hemşirelerin etik duyarlılıklarının incelenmesi [Investigation of the moral sensibility of nurses in İzmir]. Türkiye Klinikleri J Med Ethics. 2011;19(1):16-24. [Link]
- Dalcalı BK, Şendir M. Hemşirelerin kişisel değerleri ile etik duyarlılıkları arasındaki ilişkinin belirlenmesi [Determining the relationship between nurses personal values and their ethical sensitivity]. Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi. 2016;24(1):1-9.
- Yıldırım G, Kadioğlu S. Etik ve tıp etiği temel kavramları [Basic concepts of ethics and medical ethics]. CÜ Tıp Fakültesi Dergisi. 2007;29(2):7-12. [Link]
- Bayrak-Aykan E, Eren-Fidancı B, Yıldız D. Hemşirelik öğrencilerinde ahlaki olgunluk ve etik duyarlılığın değerlendirilmesi [Evaluation of moral maturity and ethical sensitivity in nursing students.] Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi. 2019;1(2):84-91. [Link]
- Tosun H. Sağlık bakım uygulamalarında etik duyarlılık [Ethical sensitivity in health care practices]. Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi. 2021;3(1):101-4. [Crossref]
- Ersoy EG, Köşger F. Empati: tanımı ve önemi [Empathy: definition and importance]. Osmangazi Tıp Dergisi. 2016;38(2):9-17. [Link]
- Parkin T, de Looy A, Farrand P. Greater professional empathy leads to higher agreement about decisions made in the consultation. Patient Educ Couns. 2014;96(2):144-50. [Crossref] [PubMed]
- Gholamzadeh S, Khastavaneh M, Khademian Z, Ghadakpour S. The effects of empathy skills training on nursing students' empathy and attitudes toward elderly people. BMC Med Educ. 2018;18(1):198. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Karakoç Kumsar A, Polat S, Taskın Yılmaz F. The effect on ethical sensitivity of compassion level in nurses. Electron J Gen Med. 2021;18(5):em302. [Crossref]
- Wong AMF. Beyond burnout: looking deeply into physician distress. Can J Ophthalmol. 2020;55(3 Suppl 1):7-16. [Crossref] [PubMed]
- Ağaçdiken S, Aydoğan A. Hemşirelerde empatik beceri ve etik duyarlılık ilişkisi [Empathic skills and ethical sensitivity relationship nurses]. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2017;6(2):122-9. [Link]
- Deshpande SP, Joseph J. Impact of emotional intelligence, ethical climate, and behavior of peers on ethical behavior of nurses. Journal of Business Ethics. 2009;85:403-10. [Crossref]
- Ferri P, Rovesti S, Padula MS, D'Amico R, Di Lorenzo R. Effect of expert-patient teaching on empathy in nursing students: a randomized controlled trial. Psychol Res Behav Manag. 2019;12:457-67. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Lützen K, Blom T, Ewalds-Kvist B, Winch S. Moral stress, moral climate and moral sensitivity among psychiatric professionals. Nurs Ethics. 2010;17(2):213-24. [Crossref] [PubMed]

16. Yılmaz Şahin S, İyigün E, Açıkkel C. Validity and reliability of a Turkish version of the modified moral sensitivity questionnaire for student nurses. *Ethics & Behavior*. 2015;25(4):351-9. [[Crossref](#)]
17. Spreng RN, McKinnon MC, Mar RA, Levine B. The Toronto Empathy Questionnaire: scale development and initial validation of a factor-analytic solution to multiple empathy measures. *J Pers Assess*. 2009;91(1):62-71. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)] [[PMC](#)]
18. Totan T, Doğan T, Sapmaz F. The Toronto empathy questionnaire: Evaluation of psychometric properties among Turkish university students. *Eurasian Journal of Educational Research*. 2012;46:179-98. [[Link](#)]
19. Caner N, Efe YS, Erdem E, Başdaş Ö, Bayat M, Yıldırım M. İntörn hemşirelerde mesleki değerler ve etik duyarlılık [Professional values and ethical sensitivity in intern nurses]. *Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2019;28(3):123-8. [[Crossref](#)]
20. Moosavi S, Borhani F, Mohsenpour M. Ethical attitudes of nursing students at Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Iran. *Indian J Med Ethics*. 2017;2(1):14-9. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
21. Kılıç Akça N, Şimşek N, Efe Arslan D, Şentürk S, Akça D. Moral sensitivity among senior nursing students in Turkey. *International Journal of Caring Sciences*. 2017;10(2):1031. [[Link](#)]
22. Vihos J, Myrick F, Yonge O. Socializing for authentic caring engagement in nursing practice: nursing student moral development in preceptorship. *Can J Nurs Res*. 2019;51(2):63-71. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
23. Parlak Kılıç S, Karadağ G, Demirel C, Kılıç N. Hemşirelik ve tıp öğrencilerinin etik duyarlılıkları ve eleştirel düşünme eğilimlerinin karşılaştırılması [Analyzing the moral sensitivity and critical thinking tendency of nursing and medical students]. *International Social Sciences Studies Journal*. 2019;(31):1255-62. [[Crossref](#)]
24. Şahiner P, Babadağlı B, Ersoy N. Ebelik ve hemşirelik öğrencilerinin ahlaki duyarlılığı [The moral sensitivity of nursing and midwifery students]. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2019;5(2):86-90. [[Crossref](#)]
25. Torabizadeh C, Homayuni L, Moattari M. Impacts of Socratic questioning on moral reasoning of nursing students. *Nurs Ethics*. 2018;25(2):174-85. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
26. Kim YS, Park JH, Han SS. Differences in moral judgment between nursing students and qualified nurses. *Nurs Ethics*. 2007;14(3):309-19. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
27. Ertuğ N, Aktas D, Faydali S, Yalçın O. Ethical sensitivity and related factors of nurses working in the hospital settings. *Acta Bioethica*. 2014;20(2):265-70. [[Crossref](#)]
28. Khatiban M, Falahan SN, Amini R, Farahanchi A, Soltanian A. Lecture-based versus problem-based learning in ethics education among nursing students. *Nurs Ethics*. 2019;26(6):1753-64. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
29. Escolar-Chua RL. Moral sensitivity, moral distress, and moral courage among baccalaureate Filipino nursing students. *Nurs Ethics*. 2018;25(4):458-69. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
30. Shafakhah M, Molazem Z, Khademi M, Sharif F. Facilitators and inhibitors in developing professional values in nursing students. *Nurs Ethics*. 2018;25(2):153-64. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
31. Özdelikara A, Babur S. Hemşirelik öğrencilerinin merhamet düzeyi ve empatik eğilim ilişkisi [Determination of compassion levels and empathic tendency of nursing students]. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2020;2:342-9. [[Crossref](#)]
32. Heggstad AKT, Nortvedt P, Christiansen B, Konow-Lund AS. Undergraduate nursing students' ability to empathize: a qualitative study. *Nurs Ethics*. 2018;25(6):786-95. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]
33. Dere Çiftçi H, Koçak N, Duman G. Sağlık ve sosyal alan lisans birinci sınıf öğrencilerinin iletişim ve empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi [Analyzing the relation between communication and empathy skills of undergraduate freshman students in health and social fields]. *Cumhuriyet International Journal of Education*. 2015;4(1):50-64. [[Crossref](#)]
34. Akgün R, Çetin H, Üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerinin ve empati düzeylerinin belirlenmesi [Determining the communication skills and empathy levels of university students]. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2018;7(3):103-17. [[Link](#)]
35. Strekalova YA, Kong S, Kleinheksel AJ, Gerstenfeld A. Gender differences in the expression and cognition of empathy among nursing students: an educational assessment study. *Nurse Educ Today*. 2019;81:1-6. [[Crossref](#)] [[PubMed](#)]